

Saša Gavrić, Jasmina Čaušević, *Od demedikalizacije do istospolnih brakova, Novija istorija homoseksualnosti i transrodnosti Zapadnog Balkana*. Sarajevo: Buybook, 2020, 180 str.

Za razliku od historiografije zapadnih zemalja, historiografije država Zapadnog Balkana daleko su više posvećene političkoj i događajnoj historiji te ulogama pojedinaca u događanjima, nego što prate procese unutar društva. Posebno se to odnosi na procese vezane za marginalizirane grupe i manjine, a pogotovo na procese vezane za LGBTIQ zajednicu.

Historija LGBTIQ zajednice u zemljama Zapadnog Balkana gotovo je potpuno zanemarena. I šire društvo i historičari su skeptični prema i samoj činjenici postojanja LGBTIQ zajednice i historije ove zajednice. Dok je u Hrvatskoj historija LGBTIQ zajednice donekle proučena, a Srbija ima dužu tradiciju LGBTIQ nevladinog sektora s Beogradom kao jugoslovenskim centrom borbe za prava seksualnih manjina, ostale države Zapadnog Balkana gotovo su potpuno zanemarile ovaj dio historije.

Pogotovo se to odnosi na Bosnu i Hercegovinu u kojoj do danas vjerojatno nije objavljen ni jedan historiografski rad o historiji LGBTIQ zajednice. Tim više je knjiga „Od demedikalizacije do istospolnih brakova. Novija istorija homoseksualnosti i transrodnosti Zapadnog Balkana“ značajnija za Bosnu i Hercegovinu nego za druge države Zapadnog Balkana.

Saša Gavrić i Jasmina Čaušević, kao autori ove knjige koju je Buybook objavio kao regionalno izdanje 2020. godine uz podršku Fonda otvoreno društvo, po struci nisu historičari. Iako knjiga u naslovu pretenduje na historiografski rad, ona to u punom smislu riječi nije. Gavrić je završio studij političkih i upravnih nauka te postdiplomski studij međunarodnih odnosa i diplomacije. Jasmina Čaušević diplomirala je književnost i jezik te završila postdiplomski studij rodnih nauka. Ono što ih je kvalifikovalo za pisanje ovog djela nije toliko obrazovanje, koliko iskustvo. Naime, Saša Gavrić je osnivač Sarajevskog otvorenog centra i godinama surađuje s različitim međunarodnim organizacijama na promociji prava LGBTIQ zajednice. S druge strane, Jasmina Čaušević posvećena je temama rodne ravnopravnosti i kvir literature pa je tako aktivna i u LGBTIQ zajednici kao predavačica i liderica radionica.

Knjiga koja je nastala kao rezultat njihovog zajedničkog rada nije klasično historiografsko djelo. Nisu je pisali historičari, a u poglavljima nema fusnota. Samo se na kraju poglavlja donose popisi knjiga, članaka, radova,

intervjua i drugi materijali korišteni za izradu poglavlja. Zbog toga je gotovo nemoguće pratiti izvore za pojedine tvrdnje. Ovime je vrijednost knjige kao historiografskog rada bitno umanjena. Ne radi se o istraživačkom poduhvatu već više o sintezi. Korištena literatura podrijetlom je najviše iz inostranstva, manje iz Hrvatske, još manje iz Srbije, a vezano za ostale države regiona uglavnom i ne postoji. Zbog toga su autori, u nedostatku literature, bili prisiljeni koristiti intervju učesnika događaja, analitičara i drugih pojedinaca.

Kroz knjigu se kronološki prate društvene prilike, odnos društva prema seksualnim manjinama, pravna regulativa i razvoj LGBTIQ pokreta od 1945. godine do 2020. godine. Tekst je podijeljen na četiri poglavlja koja tretiraju period druge Jugoslavije, 1990-ih, 2000-ih i naposljetku u posljednjem poglavlju donose pregled trenutnog stanja. Obrađuju se sve bivše jugoslovenske republike osim Slovenije, plus Albanija. Svako poglavlje na početku donosi kratak pregled općih društvenih okolnosti i njihovog utjecaja na LGBTIQ zajednicu.

Posebno su zanimljivi dijelovi prvog poglavlja koji govore o odnosu Saveza komunista prema homoseksualnosti, pojavi muške homoseksualnosti u jugoslovenskoj umjetnosti i razvoju lezbejskog aktivizma u 1980-im godina. Jedan pravi mali pregled LGBTIQ historije druge Jugoslavije za koju većina i historičara, a pogotovo šire javnosti, nije svjesna ni da postoji, iako je LGBTIQ zajednica bila aktivna i vidljiva, posebno u Beogradu krajem 1980-ih godina. Knjiga nas vraća na teme koje su usljed ekonomskog kolapsa, političke nestabilnosti i rata gotovo zaboravljene.

Drugo poglavlje koje se bavi 1990-ima skreće pažnju na dekriminalizaciju muške homoseksualnosti u državama Zapadnog Balkana nakon raspada druge Jugoslavije te početke razvoja gej-lezbijskog aktivizma na ovim prostorima. Poseban separat posvećen je brisanju homoseksualnosti sa liste bolesti Svjetske zdravstvene organizacije te posljedicama koje je ta odluka imala na države Zapadnog Balkana. Ukazuje se na paradoks 1990-ih u kojima su mnoge grupe ostale bez različitih prava, a s druge strane LGBTIQ zajednica je uz pomoć liberalizacije društva, svjetskih trendova i vlastitog aktivizma uspjela izboriti dekriminalizaciju muške homoseksualnosti i napuštanje konverzijske terapije (navodnog „liječenja“ homoseksualnosti kao bolesti), dok ženska homoseksualnost tradicionalno i nije bila kriminalizirana.

Treće poglavlje posvećeno je širem razvoju LGBTIQ aktivizma 2000-ih godina na prostoru Zapadnog Balkana te donosi vrijedan pregled zakonskih promjena

koje tretiraju ovu problematiku. Ističe se uloga takozvanog „vanjskog pritiska“ na vlasti država Zapadnog Balkana kako bi počele provoditi zapadne norme o pravima LGBTIQ zajednice. Poglavlje donosi pregled razvoja aktivizma, osnivanja organizacija i organizacije prajd parade i povorke ponosa. Ovdje je posebno značajno iskustvo autora kao aktivista koji su ovim događajima lično učestvovali pa s toga imaju i interna saznanja. To, međutim, može utjecati na njihovu prosudbu budući da su i sami bili učesnici procesa o kojima govore.

Četvrto poglavlje donosi pregled trenutnog stanja prava LGBTIQ zajednice te otvara pitanja koja ranije nisu bila tretirana ili su od strane društva smatrana *taboo* temom o kojoj se i ne govori. Tako se u poglavlju nalaze separati o demedikalizaciji transrodnosti i interspolnosti, kao logičnom nastavku progressa ostvarenog u borbi za prava LGBTIQ zajednice, ili kako se u knjizi o tome govori - „dodavanju novih slova u LGBT“.

Na kraju knjige autori donose u vidu timelina kronologiju događaja vezanih za noviju historiju LGBTIQ zajednice na prostoru Zapadnog Balkana, od smanjenja kazne za mušku homoseksualnost 1951. godine u Jugoslaviji do odluke Ustavnog suda Sjeverne Makedonije kojom je ukinut Zakon o suzbijanju diskriminacije iz 2019. godine.

Posebna važnost ove knjige leži u tome što je prva progovorila o historiji sastavnog dijela društva Zapadnog Balkana koja je do sada bila ignorirana, o društvenoj grupi koja je tradicionalno bila ugnjetavana, skrajnuta, izopćavana i proglašavana bolesnom. „Od demedikalizacije do istospolnih brakova. Novija istorija homoseksualnosti i transrodnosti Zapadnog Balkana“ nije u punom smislu riječi kompletan pregled i dubinska analiza novije historije LGBTIQ zajednice, kako to u naslovu pretenduje, ali jeste knjiga koja je prva progovorila o ovoj temi u Bosni i Hercegovini te postavila temelj za svako sljedeće istraživanje na ovom polju.

Činjenica da su regionalni historičari, kasneći za istraživačima zapadnih zemalja, ignorirali LGBTIQ historiju Zapadnog Balkana, ne znači da ta historija nije postojala. Jednako kao što je i atom postojao i prije nego smo ga prvi put vidjeli pod mikroskopom. Danas, kada otkrivamo postojanje LGBTIQ historije Zapadnog Balkana, to ne znači da izmišljamo neku novu historiju. Jednako kao što nismo ni atom izmislili kada smo ga prvi put vidjeli.

Napisanih 180 stranica knjige „Od demedikalizacije do istospolnih brakova. Novija istorija homoseksualnosti i transrodnosti Zapadnog Balkana“ su za

historiografiju država Zapadnog Balkana, a posebno u Bosni i Hercegovini, važne ne toliko kao istraživačko djelo, već više kao djelo koje je „probilo led“, progovorilo o pitanjima istraživanja prošlosti LGBTIQ zajednice i odnosa društva prema LGBTIQ zajednici u zemljama Zapadnog Balkana te trasiralo put daljim istraživanjima.

Zaključno se može reći kako djelu nedostaju dubinska analiza, fusnote i stručnost autora za historiografska istraživanja, ali to ionako nije osnovna ideja ove knjige. Knjiga nije nastala kao historiografsko istraživanje već kao sintetički pregled razvoja LGBTIQ pokreta i odnosa društva prema pravima LGBTIQ zajednice. U ovoj misiji, knjiga je potpuno uspjela sa svojim kvalitetnim, čitkim i informativnim tekstom. Dala je odličan pregled historije jedne marginalizirane grupe na prostorima Zapadnog Balkana i temelj je svakog daljnjeg istraživanja na ovu temu koje je svakako neophodno. Regionalnoj historiografiji je trebalo jedno ovakvo djelo, koje do danas, nažalost, nije našlo većeg odjeka u stručnom javnosti u Bosni i Hercegovini.

Dino Šakanović